
KÖNYVEK

RÁCZ ILDIKÓ MÁRIA

ildiko@raczt.hu

ORCID: 0000-0003-2289-7114

Пономарев Е. Р. *Преодолевший модернизм: Творчество И.А. Бунина эмигрантского периода: [монография] / Ин-т мировой литературы им. Академического Бунина; вып. 2. А.М. Горького РАН.*—М.: Литфакт, 2019. — 340 с.: ил. ISBN 978-5-6043382-5-4В.

Az első orosz irodalmi Nobel-díjas, Ivan Alekszejevics Bunyin születésének 150. évfordulójára rendezett jubileumi ünnepségsorozat nyitányként jelent meg 2019-ben Jevgenyij Ponomarjov monográfiája, amely új megvilágításba helyezi az orosz klasszikus alkotástechnikájának és művészi poétikájának kérdéseit. A könyvet az Orosz Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézetének *Akadémiai Bunyin* sorozatában adták ki a szerző több évtizedes szerkesztői és szövegkritikai kutatómunkájának eredményeként (*И.А. Бунин: Новые материалы (2004–2014); Литературное наследство, Т. 110., 2022*). A monográfia külön érdeme a Leedsi Orosz Archívumban őrzött Bunyin-hagyaték korábban nem publikált anyagaiban (naplójegyzetek, levélrészletek, feljegyzések, korabeli fényképek) sajtó alá rendezése, csökkentve ezzel az író emigráns korszakának „fehér foltjait” (*Függelék*). Bunyin saját műveit nem lezárt egésznek tekintette, írásait folyamatosan javította, átdolgozta, újabb és újabb szövegváltozatokat hagyva az utókorra, így a szerzői szándék bemutatására a könyvben idézett szövegek az író életében kiadott, utolsó szerkesztett változathoz származnak. Ponomarjov az író halála után kiadott műveket a Bunyin-archívumban tárolt dokumentumok alapján idézi. A magyar olvasó számára Bunyin neve többnyire ismeretlenül cseng, holott művei már az 1910-es évektől megjelentek magyar fordításban, alkotóművészetét a *Nyugat* nagyjai közül olyan jelentős személyek méltatták, mint Kosztolányi Dezső vagy Lengyel Menyhért. A tradicio-

nális irodalomtörténet Bunyint az utolsó orosz klasszikusként, a turgenevi, tolsztoji és csehovi hagyomány folytatójaként könyvelte el. Az *Előszó*-ban a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy az író emigráns korszakának megítélése komoly revízióra, alapvető szemléletváltásra szorul. Bunyin 1920-as évektől kezdődő művészi korszakának irodalmi alkotásaiban Jevgenyij Ponomarjov a modernizmus (főként az avantgárd) kritikáját, az intertextualitást, a szövegtípusok vegyítését, a nézőpontok és hangnemek váltogatását, történetközpontúság helyett a szövegek újraírását vagy újraértelmezését a posztmodern jegyeiként értelmezi. Bunyin kései alkotói korszakát pedig a töredékesség, a részletek, fragmentumok gazdagsága és önálló irodalmi léte jellemzi.

A monográfia címe filológiai utalás V. M. Zsirmunszkij „*A szimbolizmus meghaladói*” (*Преодолевшие символизм*) című, 1916-ban publikált tanulmányára, amelyet az irodalomtörténész a kor új irányzatát képviselő akmeistáknak szentelt. Bunyin – az akmeizmus egyik jellemző jegyére – a „tökéletességre törő” alkotó igényét példázta a textúra lezáratlansága, képlékeny, formálható, „tökéletessíthető” jellege. Az író művészi technikáját a 19. századi elődöktől megkülönbözteti, hogy nála az ún. „kezdeti szöveg” (*начальный текст*) is szinte önálló irodalmi alkotás, a későbbi „nagyiszöveg” (*большой текст*) kvintesszenciája. Másfelől a publikált szöveget sem tekinthetjük végleges, lezárt formának, csupán potenciális „közbenső szövegnek” (*промежуточный текст*), amely a későbbi kiadások alkalmával ismételt változtatáson mehet keresztül. Ezzel a technikával született az *Arszenyev élete*, a *Sötét fűsor*, a „*Visszaemlékezések*” vagy a befejezetlenül maradt „*Csebovról*” című könyv.

A négy tematikus egységből felépülő monográfia első részében (*I. Az Arszenyev élete megírásához vezető út*) a szerző Bunyin forradalom utáni művészetét az emigráns orosz irodalom tágabb kontextusában vizsgálja (*Emigráns mitológiák, az emlékezet aspektusai, a világ metaforizálása*). Értelmezésében a múlt kulturális örökségének megőrzése az emigrációban központi kérdéssé

minősül át: „Az irodalom egy olyan Oroszország emlékezetének a megőrzőjévé lép elő, amely a valóságban többé már nem létezik.” (29. o.) Bunyin a megváltozott egzisztenciális és lélekállapot művészi tolmácsolására új narrációs módozatokat keres, a naplójegyzet és a vázlat az író kései korszakának jellemző formái.

A szerző a posztmodern elvek érvényesülését Bunyin 1920 utáni prózájában a bolsevik diktatúrát elítélő írása, az *Elátkozott napok* szövegkritikai vizsgálatával szemlélteti (*Dokumentarista próza és biteles lét*). A mű eszmei tartalma folyamatosan, a naplószerű feljegyzések első publikálása során alakult ki (*Возрождение, 1925*). Ezekben az írásokban Bunyin több olyan szövegrészletet ismétel, amelyet már valamelyik korábbi, az 1920-as évek elején publikált művében is szerepeltetett (jelen technika Jevgenyij Ponomarjov szerint Sz. Dovlatov írói módszerére hasonlít). Mindez azt jelenti, hogy Bunyin „művészi laboratóriumában” ugyanazt a „mini-szöveg”-et több alkalommal is felhasználta nem egyszer eltérő konnotációval és forrásmegjelöléssel. A második, 1935-ös kiadásban (a Petropolisz Kiadó Bunyin összegyűjtött műveit 11 kötetben jelentette meg) az író a szöveget jelentősen átdolgozta. A dokumentarista formát epikusra, az időrendet kronologikusra változtatta és jelentősen tömörített. Előkészülve egy lehetséges új kiadásra, Bunyin 1953-ban tovább dolgozott a szövegen, stilisztikai javításokat vitt bele és több rövidítést, kódolást feloldott (*PAJ. MS. 1066/10176*). Az 1950-ben megjelent „*Visszaemlékezések*” (*Воспоминания*) szintűgy hasonló technikával készült, olyan 1920 és 1949 között keletkezett feljegyzések gyűjteménye, amelyek jelentős része már a korábbi publikációkból ismerősen csengett a korabeli olvasó számára („*Visszaemlékezések*” *irodalmárokról és random*).

A forradalom előtti Oroszország „enciklopédiájának” méltán nevezhető *Arszenyev élete* című regény intertextuális vonatkozásai csupán az utóbbi időben keltették fel az irodalomkritikusok figyelmét (*II. Az Arszenyev élete. „Egy kortárs története”*). A szerző az archív anyagok tanulmányozása során megállapította, hogy a regény kezdeti vázlatai közül több még Bunyin forradalom előtti korszakában keletkezett, valamint egyes szövegrészek még a regény publikálása előtt megjelentek nyomtatásban különböző emigráns folyóiratokban. Miután a teljes könyv napvilágot látott,

Bunyin tovább dolgozott az anyagon egy esetleges újabb kiadást tervezve. Jevgenyij Ponomarjov e regény esetében is posztmodern jegyként értékeli a regény művészi kísérlet jellegét, intertextuális jegyeit (csehovi, turgenyevi szubtextusok), valamint a klasszikus hagyományra való szinte észrevétlen utalást. A tervezett, de el nem készült második kötet vázlatáiból születtek később a *Sötét fasor* novellafüzér egyes darabjai (*A Sötét fasor intertextuális vonatkozásai. A novella-forma lebontása*).

Az 1930-as évek elejének emigráns irodalmában kialakult gyakorlattá vált, hogy az orosz kultúra kiemelkedő képviselőinek életrajzát megörökítsék (*III. A demiurgosz-író és a köznapi írók*). A kezdeményezés a *Szovremennije zapiszki* folyóirathoz köthető. A hagiográfiai művek az orosz modernizmus mitopoétikai és életalkotási hagyományát vitték tovább, melyek közül Bunyin „Tolsztoj megszabadulása” című könyve a műfaj csúcspontját jelenti: az életrajz benne szent szöveggé éterül át új vallási tanításokat tartalmazva (*Tolsztoj megszabadulása: A hagiográfia mérföldköve*). A szerző kiemeli, hogy Bunyin művészetében a dokumentarizmusra és valóságűsűsre irányuló törekvés már a modernizmus meghaladása irányába vezet.

Az utolsó rész (*IV. Az Arszenyev élete után*) konklúzióinak egyike, hogy Bunyin kései alkotásai nem végleges, befejezett művek, nem rendelkeznek sem élesen elkülöníthető határokkal, sem kialakult szűzsével. A bunyini alkotástechnika egyik nívója, hogy a „töredéket” önálló irodalmi műfajként kezeli (*Rövid elbeszélések, vázlatok és az Arszenyev élete második kötete*). A „vázlat” a bunyini próza sajátos műfaja, az esetek többségében nincs különbség az ún. „közbenő szövegek” és a nyomtatásban megjelent művek között. A szerző így arra a következtetésre jut, hogy az 1930-as években Bunyin nem tett különbséget a vázlatos feljegyzések és a kész irodalmi alkotások textusai között.

Jevgenyij Ponomarjov monográfiája kétségkívül mérföldkö a nemzetközi Bunyin-kutatás történetében, amely textológiai kutatási eredményeivel és innovatív módszertanával új távlatokat nyit a Nobel-díjas író emigráns korszakának filológiai vizsgálatában.

SÁRI B. LÁSZLÓ

sari.laszlo@pte.hu

ORCID: 0000-0002-3772-9167

KAPPANYOS András. *Túl a sövényen*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2021. 291.

A szerző korábbi, akadémiai doktori értekezéséként megvédett *Bajuszbügre, lefordítatlan: Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer* (Budapest: Balassi Kiadó, 2015) című könyvének köszönhetően Magyarországon is egyre erőteljesebben van jelen a fordítástudomány kulturálisnak nevezhető irányultsága, melyet leginkább a forrás- és a célnyelvi szöveg kulturális kontextusára irányuló fokozott figyelemmel jellemezhetnénk. Kappanyos András *Túl a sövényen* című friss munkája ehhez szolgál fontos adalékokkal, kiegészítésekkel, részben a *Bajuszbügre* érvelésének továbbgondolása révén. „Ordítson még egyszer!” – fogalmazza ezt meg a könyv mottója Shakespeare *Szentivánéji álmójából* Arany fordításában, s a szerző az utólagos kiegészítés látszatát keltő szövegben is fontos munkára vállalkozott. Eldöntötte – hogy mi is Zubolyjal mondjuk –, hogy „Ide nekem az orosz-lánt is!” Kappanyos abban a szerencsés, és irodalomtudományi körökben egyenesen kivételes helyzetben van, hogy nem csupán vizsgálja a fordításokat magyar vagy idegen nyelveken (elsősorban angolul és franciául), hanem fordít is, s nem csupán a csoportmunkában elkészített *Ulysses*-átdolgozást köszönheti neki a magyar olvasó, de számos egyéb szöveget, hogy csak a nekem legkedvesebb fordítást említsem, Kurt Vonnegut *Kékszakállát*. A jelen kötet már csak a szerző e kettős, műfordítói és irodalomtudományos gyakorlatokán is két nagyobb egységre, egy analóg conceptalbum A és B oldalainak megfeleltetett részre tagolódik (10).

Az első rész (A) a kulturális fordítástudomány azon problémáit tárgyalja, melyek a különböző, más és más kontextusban „kis” és „nagy” nyelveknek, kultúráknak és irodalmaknak az egymáshoz képest relatív távolságából a műfordításnak a szakfordításhoz képest is speciálisnak tekinthető feladatából adódnak. Itt tárgyalja Kappanyos az első fejezetben a nyelvi és kulturális távolságok, illetve a kulturális hierarchia problémáját, melyek a ma-

gyar nyelv és irodalom kapcsán fokozottan és különösen jelentkeznek. A második fejezet a fordítástudományon belül kialakult három nagyobb irány – a nyelvészeti, a kultúratudományi és a metafizikai – egymáshoz való viszonyait, hasznosulását és hasznosíthatóságukat tekinti át. A harmadik az irodalmi közvetítés hierarchizált viszonyait és az általuk közvetített (vélt vagy valós) elvárásoknak a fordításokra gyakorolt hatását tárja fel. A negyedik a szemantika és a pragmatika határán a fordítások tropológiai aspektusát vizsgálja: tulajdonképpen azt, hogy hogyan azonosít(hat)unk trópusokat a forrásszövegben, s hogyan kísérlethetjük meg ezeket fordítani. Mi a helyzet akkor, ha a szöveg fordításának tétje – mint a műfordításban – a nyelvi forma? Az ötödik fejezet tér ki részletesen az eredeti kimozdítására a kulturális/kulturálisnak tételezett időben és térben (a fordítás mindig anakronisztikus és anatropikus: a fordítás időben utólagosan keletkezik, és egy másik nyelvbe és kultúrába mozgatja át az eredetit), hogy aztán a hatodik fejezet foglalja össze a szerző versfordításról szóló – véleményem szerint maximálisan méltányolandó – téziseit. Ez a fejezet utal leginkább vissza és előre is: Szegedy-Maszák Mihály, Somlyó György és Nádasy Ádám meglátásaihoz, a Jakobson–Riffaterre vitához kapcsolódva finoman polemizál velük, továbbá fontos kiegészítéseket fűz nem csupán a kulturális fordítástudomány elképzeléseihez a „kis” nyelvekre történő fordítás által kínált nézőpontból, de megelőlegezi a második rész (B oldal) javarészt gyakorlati példákról szóló esettanulmányait is.

A kötet B oldalának gyakorlati példái nem pusztán fordításkritikai irányultságúak, hanem – és ez a szerző dicséretére legyen mondva – Kappanyos András inkább létező fordítói gyakorlatokat vizsgál: az *érdeklő*, hogy ezek a gyakorlatok milyen előfeltételeken nyugszanak, mennyiben sikeresek saját célkitűzéseik megvalósításában, és hogy a különböző fordítói stratégiák *mindezek tükrében* hogyan értékelhetők. Vagyis a fordítói gyakorlat során szerzett tapasztalat itt egyrészt a fordítás nehézségei miatt a fordító iránti empátiában nyilvánul meg, ahogyan például a *Chatisztika* címet viselő fejezet hosszasan igyekszik bemutatni Baudelaire fordítóinak egymástól jelentősen eltérő, más és más színvonalon és különböző célkitűzést megvalósító fordításait, s kitérni a szövegek által alkalmazott megoldások egymáshoz is mért

értelmezésére, hogy aztán ebből az áldozatos munkából kerekedjen ki a különböző típusú fordítások (műkedvelő, professzionális, tudósi, költői, macskarajongói stb., illetve mindezek kombinációinak [205]) „chatisztikai” leírása. S hogy mindebből a körülményesnek tűnő megközelítésből nem csak a magyar fordítói hagyományok korrekciós kísérletének merőben elméleti elképzelése emelkedik ki, de Kappanyos maga is aktív résztvevője – fordítóként is – a fordításról szóló kortárs diszkurzusnak, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a könyvben megjelenő attitűd, mely egyrészt egészen különböző fordítói gyakorlatokat is elismer, és maga is fordítással járul hozzá ennek a hagyománynak az átalakulásához. Három példa kínálkozik ide a könyv érveléséből, melyből kettő a már emlegetett *Chatisztika* című fejezetben található, egy pedig még az A oldal utolsó fejezetében. Kappanyos a Baudelaire-vers angol nyelvű fordításait nem csupán a különböző fordítói attitűdök taxonómiájának kinyerésére használja, hanem meg- és felmutat egy, a magyarból szinte teljességgel hiányzó tradíciót, a tudományos igényvel készített prózafordítás valós, például oktatási igényeket kielégítő hagyományát. (Ilyen magyarul a Péti Miklós fordításában és jegyzeteivel ellátott *Visszanyert Paradicsom: John MILTON, Visszanyert Paradicsom – Paradise Regain’d*, ford., az angol szöveget előkészítette, elő- és utószó, jegyz. PÉTI Miklós [Budapest: Jelenkor Kiadó, 2018].) A második példa az, hogy a fejezet tétje nem csupán a(z angol) fordítói hagyomány sokszínűségének a felmutatása (akár a magyar gyakorlattal szemben, melynek erősségeit a szöveg máshol és másképp láttatja), hanem Kappanyos maga is készít egy magyar nyelvű változatot Baudelaire verséből, s ennek a szövegnek az eredetihez való viszonyáért maga a fejezet szavától. És végül nem csupán ez a „fordított Benjamin” írható Kappanyos könyvének javára (Benjamin elhíresült fordításról szóló tanulmánya az általa fordított kötet előszavának íródott, Kappanyos versfordítása inkább afféle csattanó a fejezet végén), hanem *A versfordítás oktathatóságáról* szóló töprengés is, mely a fordítóképzések realitásainak ellenében is képes megfontolandó pedagógiai lehetőségeket felvetni.

Ha nem mondana ellent a könyv fordítással kapcsolatos szemléletének, akkor akár azt is kijelenthetnénk, hogy minden, a műfordítás gyakorlatába magát így vagy úgy, műkedvelőként, profi-

ként, de akár kritikusként is beleártó irodalmárnak kötelező olvasmánya kellene legyen *A sötétben túl*. S nem pusztán a könyv haszna okán, hanem mert a legjobb esszé-hagyományokat követve szerzőjének belátásai mellett humorérzékét is fel-felvillantó, kimondottan szórakoztató és elgondolkodtató olvasmány.

 HELIKON

ALBERT SÁNDOR

albert@lit.u-szeged.hu.

ORCID: 0000-0002-0230-2526.

Florence LAUTEL-RIBSTEIN, sous la direction de. *Des mots aux actes: Traductologie, philosophie et argumentation*. Paris: Classiques Garnier. 2021. 237.

Ez a gyanúsán általános című tanulmánykötet a SoFT, a Francia Fordítástudományi Társaság folyóiratának 2021/10. száma. De nemcsak a címe (*A szavaktól a tettekig*) tűnik túl általánosnak, hanem az alcíme is. Amint az alig több mint egyoldalas szerkesztői előszóból (13–14) megtudjuk, a kötetben szereplő szerzők többsége részt vett azon a két konferencián, amelyeket 2019 júniusában és 2020 decemberében rendeztek az artois-i egyetemen a filozófia és a fordítástudomány (traduktológia) kölcsönhatásáról, elsősorban érvelésmódjuk szempontjából. Az ott elhangzott előadások egy részének írásos változatát tartalmazza ez a kötet. A konferenciákon az előadók azt az útvonalat (*itinéraire*) próbálták meg bejárni, amely a filozófiai érvelésmódból (*argumentation philosophique*) kiindulva az érvelésmód fordításán (*traduction de l’argumentation*) keresztül a traduktológiai érvelésmódhoz (*argumentation traductologique*) vezet. A szerkesztő mindezt az előszóban így fogalmazza meg: „Ez a kötet egyszerre, egymással összefüggésben tárgyalja a traduktológiai érvelésmódot és filozófiai megalapozását, valamint azokat a fordítási problémákat, amelyeket ez az érvelésmód óhatatlanul felvet” (13).

Nyilvánvaló, hogy a fordításról szóló gondolkodás, érvelés(mód) csakis filozófiai diszkurzus lehet, hiszen a fordítás összes lényeges problémája alapvetően *filozófiai* kérdés. Az azonban már nem ennyire világos, hogyan lehet *fordítani* a filozófiai

érvelésmódot, az pedig még ennél is homályosabb, mit kell értenünk „traduktológiai érvelésmódon”. A filozófiai és a traduktológiai érvelésmód két, egymástól teljesen különböző diszkurzusfajta lenne, vagy az utóbbi az előbbinek csupán speciális részterülete? Miben térnek el egymástól? A szerkesztő is érzékeli a problémát, ezért az előszóban azt írja, hogy az olyan arisztotelészi kategóriák, mint *idea*, *ítélet* és *érvelés* stb. új megvilágításban jelennek meg, ha a fordítás felől vizsgáljuk őket, és ha olyan mai filozófusok és más társadalomtudósok művei alapján gondoljuk őket újra, mint Schleiermacher, Ernst Cassirer, Jean Bollack vagy Roland Barthes. A filozófiai érvelésmód ilyen módon tehát alapja, „talpköve” lehet (*sert de socle*) a fordítással kapcsolatos újfajta gondolkodásnak, ami lehetővé teszi új fogalmak, új terminusok megalkotását, valamint a korábbiaktól eltérő elemzéstípusok meghonosítását a traduktológiában. Bár a szerkesztő ezt nem írja le nyíltan, néhány tanulmányból kiderül, hogy az említett arisztotelészi kategóriák – több más fogalommal, kategóriával, sőt az egész racionális európai gondolkodás- és érvelésmóddal együtt – egészen más megvilágításba helyeződnek, ha nem a nyugati, hanem a *keleti filozófiák* felől értelmezzük újra őket. Erre meggyőző példa két, kevésbé ismert szerző tanulmánya a kötetben: Frédéric Girard a japán filozófiai érvelésmód sajátosságait elemzi (127–157), Louis Watier pedig a Mexikó középső részén – többek között az aztékok által – beszélt náhuatl nyelv és gondolkodás összefüggéseit vizsgálja (221–229). Ha az európai racionális gondolkodás- és érvelésmód a *fordításban* találkozik össze az ázsiai (indiai, kínai, tibeti, japán stb.) misztikus gondolkodással és érvelésmóddal, valamint az évezredek hagyományokra visszatekintő zen-buddhista, taoista, azték, maja stb. kultúrával és vallásos irodalommal, az szinte megoldhatatlan nehézségek elé állítja a filozófiai szövegek fordítóit, ugyanakkor valóságos kincseshánya a fordításelmélet szakemberei számára.

A szerkesztő előszava után – egyfajta általános, problémafelvető bevezetesként – Jean-René Ladmira *Filozófia és traduktológiai okfejtés* című bevezető tanulmányát olvashatjuk (15–37), majd tíz tanulmány következik, két nagy fejezetbe sorolva. Az első (*Milyen érvelésmód lenne a legmegfelelőbb a traduktológia számára?*, 39–124) öt elméleti jellegű írást tartalmaz, a másodikban (*Hogyan for-*

dítsuk a filozófiai érvelésmódot?, 125–230) szintén öt, inkább részproblémákat tárgyaló cikket találunk. A kötetet az egyes tanulmányok francia és angol nyelvű összefoglalója zárja (231–237).

Nem véletlen, hogy a kötet élére a francia fordítástudomány talán két legismertebb képviselőjének írása került. Az idős kora ellenére még mindig rendkívül aktív Jean-René Ladmira és a 2009-ben elhunyt Henri Meschonnic ugyanis két, egymástól szinte mindenben különböző koncepciót alakított ki a fordításról. Ezek bemutatására itt nem vállalkozhatunk, csak annyit jegyzünk meg, hogy mindketten elismert fordítók is, mindkettőjük művei több nyelven – egy részük már magyarul is – hozzáférhető. Ladmira, aki inkább filozófus, mint nyelvész, ebben a tanulmányában azt a kérdést járja körül, hogy mit fordítunk, amikor egy (filozófiai) szöveget fordítunk. A válasza az, hogy a fordítónak mindig a szöveg értelmét (*sens*) kell visszaadnia. Egy mű értelmének feltárása azonban roppant nehéz és bonyolult hermeneutikai tevékenység, és a filozófiai szövegek esetében különösen az, lévén hogy egyes filozófiai szövegek *egyszersmind* irodalmi alkotások is: az ilyen művek fordítása „olyan hermeneutikai gondolkodást igényel, amely a forrásnyelvi szövegben rejlő gondolatot teljes mélységében fel tudja tárni, a fordítónak pedig a traduktológiai érvelés teljes arzenálját be kell vetnie a célnyelvi szöveg létrehozása során” (34). Henri Meschonnic egy korábbi tanulmányával szerepel a kötetben: az ő álláspontja szerint a fordítási tevékenység alapvetően nem kétnyelvű kommunikáció, hanem *poétika*, ezért mindenfajta fordítás alapja a *ritmus*. A fordítás egysége nem a szó, nem is a mondat, hanem a szöveg (*discours*), mert a szöveg mindig valakinek (egy konkrét beszélő alanynak) a szövege, aki „csinál valamit a nyelvel” (*fait quelque chose au langage*). Ladmira tanulmányát és Meschonnic-nak ezt a 2007 márciusában tartott előadásszövegét érdemes egymás után figyelmesen végigolvasni, mert így még jobban kirajzolódik, mennyire máshogy közelíti meg ez a két szakember ugyanazokat az alapproblémákat, és hogyan sorakoztatja fel érveit álláspontja igazolására. Ebben az első, elméleti jellegű részben találunk még egy tanulmányt Schleiermacher fordítással kapcsolatos nézeteiről, Jean Bollack hermeneutikakritikájáról, az érzékelés fenomenológiájáról és a metafora fordításáról, valamint Roland Barthes-nak a kép retorikájában alkalmazott érvelésmódjáról.

A kötet második részében szerepel F. Girard és L. Watier már említett tanulmánya, de gondolatébresztő fejtegetéseket olvashatunk az olyan, Merleau-Ponty-féle fenomenológiai szakterminusok lengyel fordítási nehézségeiről is, mint például a *prégnance*. Az írásokból bepillantást nyerhetünk még Paul Valéry naplójának érvelésmódjába, és szó esik az Ernst Bloch *Prinzip Hoffnung* című művében szereplő neologizmusok francia megfe-

lelőinek fordítási nehézségeiről is. Ezekben a tanulmányokban sok érdekes részletet találunk a fordításról, de ha valakit valóban a traduktológiai érvelésmód, az *argumentation traductologique* érdekkel, annak azt tanácsoljuk: olvassa el figyelmesen Ladmiral, Meschonnic, Girard és Watier írásait.